

toiman raadin" arvioihin lasten ahdistuneisuudesta, ne katsotaan ahdistuksen indikaattoreiksi. Entä jos samat fysiologiset reaktiot liittyvät myös muihin psykologisiin tiloihin? Mitä mahtaa sormenpäissä tapahtua lasten katsoessa hiihtöntä komediaa? Tai lasten avatessa syntymäpäivälahjojaan? Tai pelatessa videopeliä? Yllättävän nopeasti tutkimuksessa siirtyään myös ahdistuksesta ja autonomisista fysiologisista reaktioista - mielenkiintoista on, että hengityskään ei kelpaa Björkqvistille ahdistuksen indikaattoriksi, koska se on "osin tietoisesti kontrolloitavissa" (s. 43) - aggressioon ja "toisen tahalliseen vahingoittamiseen".

Loikkaaminen fysiologisista reaktioista psykologisiin toimintoihin ei ole uutta aggressiotutkimuksessa. Päinvastoin, se on niin perinteistä ja näennäisen vaivatonta, että joskus tuntuu kuin lähtökohtana oleva aggression käsite olisi - Ludwig Wittgensteinin sanoja lainaten - "noitunut tutkijoiden ymmärryksen". Ensin nimetään kaikki "toisen tahalliset vahingoittamiset" aggressioksi ja sitten ollaankin jo kuvittelemassa, että biologisia (rotat tappelevat häkissä) ilmiöitä tutkimalla saadaan tietoa psykologisista (itsemurha), sosiaalipsykologisista (mies pahoinpitelee vaimoaan) ja sosiologisista (sodat ja vallankumoukset) ilmiöistä. Jos tässä aggression kategoriassa on jokin järki, se on se, että se sentään sulkee erilaiset "tahattomat vahingoittamiset" (maanjäristykset, sairaudet, vahingot) itsensä ulkopuolelle. Mutta ei hätää: aggression ilmoitetaan olevan paitsi toimintaa, tunnetila ja nostetaan ahdistuksen kategorian kautta autonomiset fysiologiset reaktiotkin mukaan keskusteluun aggressiivisen toiminnan "lähteinä".

Minkälaisia lainalaisuuksia tässä mahdetaan tavoitella? Mitä ovat nimeltään lainalaisuudet, jotka pätevät niin biologisten kuin sosiaalisten ilmiöiden suhteen, niin tahallisen kuin tahattoman toiminnan suhteen? Matemaattisiako? Jos pyrkii todistamaan, että $1+1=2$, on suhteellisen samantekevää, laskeeko yhteen banaaneja, molekyyilejä, perunalastuja vai ihmisiä. Aggression käsite tulee yleisyydessään lähelle matemaattisia käsitteitä, jos aggression syitä voidaan selvittää tutkimalla melkein mitä tahansa verisuonten supistumisesta sotiin ja rottien parittelusta yhteiskunnan luokkara-

kenteeseen.

Aggressiotutkimus ei ole yksin. Taustalla väikyy yllättävän sitkeähenkinen käsitys ihmisen toiminnan peruslainalaisuuksista. Kyse on ajatuksesta, jonka mukaan ihmisen toiminta voidaan selittää täsmälleen samojen peruseriaatteiden nojalla kuin kaikki maailman tapahtumat: toiminta on reagoimista ärsyksiin. Erityistä ihmiselle on vain se, että nämä ärsykkeiden ja reaktioiden väliset suhteet välittyvät erilaisten organismimuuttujien kautta: kaava ei ole $S - R$ vaan $S - O - R$. Björkqvist lisää kaavaan tilanetekijät: ärsyke - organismi - tilanne - reaktio, $S - O - S - R$ (s. 18). Mikäs siinä. Seuraavaksi voidaan tutkia, vaikuttaako Ritari Ässä potalla istuvien lasten hiuspohjan biokemiallisiin prosesseihin eri tavalla kuin Tom ja Jerry. Tutkimusasetelmat vain alkavat huolestuttavasti muistuttaa tilannetta, jossa alkemia oli keskiajalla: koskaan ei voi tietää löytyykö viisastenkivi television asennosta, katseluajasta vai täydestä kuusta. Lieneekö tullut aika pudottaa kaavasta R pois ja muuttaa se muotoon $S - O - S$.

Klaus Weckroth

Johtamisen semiotiikkaa

GAHMBERG, Henrik. Symbols and Values of Strategic Managers: A Semiotic Approach. Acta Academiae Oeconomicae Helsingiensis, Series A: 47. Helsinki: Helsingin kauppakorkeakoulu 1986.

Henrik Gahmbergin väitöskirjatutkimus ei ole suinkaan ainoa esimerkki siitä, kuinka aiemmin viestinnän kysymyksistä organisaatioissa, hallinnossa ja laajemminkin yhteiskunnassa kiinnostunut tutkija pyrkii uudistamaan teoreettista ja metodista arsenaaliaan ranskalaisvaikutteisella strukturalismilla ja semiotiikalla. Gahmbergin tutkimus liittyy siten ajankohtaiseen uusien tieteenfilosofisten, teoreettisten, metodisten ja tutkimusteknisten perustojen etsintään yhteiskuntatieteissä.

Gahmbergin tutkimus kuuluu totunnaisen positivistisen yhteiskuntatieteen eräänlaiseen toiseen haastajapolveen, johon strukturalistien ja semiotikkojen lisäksi kuuluvat myös fenomenologisen ja hermeneuttisen tutkimuksen edustajat.

Tarkastelun keskiöön nousevat strukturalismissa ja semiotiikassa abstraktit, formaalit rakenteet, joiden oletetaan paljolti ahistoriallisina ohjaavan merkitysten muodostumista. Tälle perustalle Gahmbergkin rakentaa ammentaessaan omaksumistaan teoreettisista lähteistä. Aktori, siis toimiva subjekti, on tältä kannalta vain eräs merkitysten muodostumisen tulos, eräs abstraktien formaalien rakenteiden keskinäisissä suhteissa ja niiden dynamiikassa tuottama merkitysvaikutus, eikä mikään kiistattoman suvereeni toiminnan, tietoisuuden ja tiedon alkulähde.

Strukturalistinen ja semioottinen tutkimus rakentaa erityistieteellisissä sovelluksissaan kahden tukipilarin varaan. Ensimmäinen näistä on strukturalismin ja semiotiikan oma teoria, jota voidaan pitää merkitysten muodostumista ja muodostuneiden merkitysten rakenteita koskevana metateoriana. Toinen tukipilari on tutkittavaa kohdetta koskenut aiempi tiedonmuodostus, siis sekä teolliset teorit että konkreettiset tutkimustulokset ja käytännössä vallitsevat käsitykset, koska juuri kaikkia näitä aineksia strukturalismin ja semiotiikka muokkaavat uudelleen. Gahmbergin tutkimuksessa tällaisena konkreettisena kohdealueena on yrityskulttuuriin tarkastelunsa kohdistava strategista johtamista koskeva tutkimus. Gahmberg pyrkii kytkeemään tarkastelunsa sekä aiempaan strategista johtamista ja strategia johtajia koskeneeseen tutkimukseen että aiempaan arvoja ja niiden merkitystä koskeneeseen yhteiskuntatieteeseen. Gahmbergin pääasialliseksi tutkimuskohdeksi muodostuu strategisten johtajien edustamien sosiaalisten ja yksilöllisten arvojen perusrakenne sekä niiden "toimienpanon" dynamiikka johtajien pyrkimysten ja elämänkohtaloiden perustana.

Arvoja koskevan laajan tarkastelunsa jälkeen Gahmberg siirtyy semioottisen lähestymistavan esittelyyn. Ydinasiiana on ranskalaisen semioottisen teoreetikon A.J. Greimasin teorian perusviitekehys, generatiivisen kulun eli merkitysten

muodostumisen prosessin teoria. Tätä viitekehystä sovellettaessa huomio kiinnittyy yhteen tai useampaan merkitysten muodostumisen tasoon ja kullakin tasolla analysoitaviksi tuleviin rakenteisiin.

Syvätasolla merkitysten muodostumisen peruselementit, jotka ovat perusluonteeltaan binaarisia oppositioita, asettuvat suhteisiin toisiinsa nähden, minkä tuloksena syntyvät asianomaisen aihealueen perusmerkitykset. Seuraavalla tasolla, pintatasolla, on kysymys kerronnallisista rakenteista, joiden katsotaan muodostavan minkä tahansa narraation eli kerronnan - myös sosiaalista toimintaa koskevan kerronnan sekä kerronnan näkökulmasta ymmärretyn sosiaalisen toiminnan - perustan. Kolmannelle tasolle puolestaan sijoittuvat diskursiivisiksi kutsutut rakenteet.

Kerronnallisten rakenteiden yksinkertainen malli on niin sanottu aktanttimalli, joka koskee minkä tahansa kerronnan kohteeksi muodostuneen toiminnan abstrakteja roolihahmoja: subjekti, objekti, vastasubjekti, lähettäjä ja vastaanottaja sekä subjektin liitännäiset, auttajat, ja vastasubjektin liitännäiset, subjektin vastustajat. Gahmbergin analyysi keskittyy lähes yksinomaan kerronnallisiin rakenteisiin, joskin hän etenee myös eräisiin arvojen syvärakenteita koskeviin pohdiskeluihin.

Kolmatta Greimasin teorian mukaista rakenteiden perustyyppiä, diskursiivisia rakenteita, Gahmberg ei juuri erittele lukuunottamatta eräiden keskeisten teemojen analyysia. Tätä hänen rajaustaan voidaan osin perustella sillä, että hän tutkii suomen kielestä englanniksi kääntämiään strategisten johtajien haastatteluja, joten suomen kielen kulttuuristen ulottuvuuksien analyysi vaikeutuu. Gahmbergin erittelynsä ottamat kerronnalliset rakenteet eivät sen sijaan ole kieli- ja kulttuurisidonnaisia. Diskursiivisten rakenteiden analyysin rajauksen pois tutkimuksen piiristä olisi kuitenkin voinut perustella syvällisemmin kuin Gahmberg tekee asettaessaan tutkimustehtävänsä.

Gahmbergin soveltama semioottinen metodi merkitsee sitä, että hän jäsentää neljä erittelemäänsä strategisten johtajien elämäkertaa kerronnallisiin jaksoihin ja jaksot edelleen kerronnallisiin lausumiin. Tämän analyysin hän formalisoi käyttäen erään Greimas-vaikutteisen

tutkijan, amerikkalaisen Bartonin, kehittämää notaatiota. Mitään erityistä perustelua Gahmberg ei esitä sille, että poikkeava Greimasin alkuperäisestä merkintätavasta. Toisaalta Gahmberg soveltaa Bartonin notaatiota johdonmukaisesti.

Gahmbergin tutkimuksen konkreettinen ydinosa on neljän strategisen johtajan elämäkertojen esittely ja analyysi. Gahmberg käyttää johtajia koskevien päätelmiensä tukena myös Kluckhohnin ja Strodtbeckin viiden ulottuvuuden arvuustautumisen analyysin viitekehystä sekä Allportin, Vernonin ja Gardnerin arvoindeksiä. Tämä ei kenties olisi ollut välttämätöntä, koska näiden tutkijoiden lähestymistapa poikkeaa täysin strukturalismista ja semiotiikasta.

Kussakin neljässä analyysissään Gahmberg erittelee ensin kunkin johtajan unelmia ja näkyjä, ennen kuin siirtyy tutkimaan kerronnallisia jaksoja, kerronnallisia lausumia, aktanttijakaumia ja syvärakenteellisia merkityksiä (tässä tapauksessa arvoja) kunkin johtajan elämäkerrassa. Gahmbergin formalisaatiot vastaavat yleensä varsin hyvin eriteltävää kerrontaa.

Siinä muodossa kuin Gahmberg esittää kunkin johtajan arvojen perusrakenteita hahmottavat semioottiset neliöt, hänen analyysinsä erottelee tutkitut johtajat toisistaan varsin kiintoisalla tavalla. Ensimmäinen johtajista on "know-how"-johtaja high-tech -sektorilla, ja hän eroaa luovuutensa vuoksi stereotyyppisestä insinööristä, joka ei tosin kaihtane luovuutta, mutta sittenkin preferoi varmoja algoritmeja toimintansa perustaksi. Toinen johtajista oli varhemmissa elämänsä vaiheissa perinteisen työetiikan soveltaja, mutta ratkaisevien elämäntapa-koetelmusten jälkeen hän omaksui arvojensa perusrakenteeksi uskonnolliseen vakaumukseen perustuvan pyrkimyksen "oikeaksi" katsottavaan "olemiseen". Kolmas johtajista on tahtoihminen, jonka pyrkimysten taustalla on kuitenkin alituisen pyrkimys "olla jotakin", mikä kuvastuu myös hänen tekemisessään. Neljäs johtaja on sosiaalinen taituri, mille rakentuu hänen kykynsä kuulua eräänlaiseen sosiaalisen valtarakenteen avainhenkilöihin.

Tiedotustutkimuksen kannalta Gahmbergin erittelyt tekee kiintoisaksi lähtökohhta erään kommunikaatitieteen,

semiotiikan, piirissä sekä käytetty tekstianalyysin metodi. Tutkimusta voidaan kuitenkin arvostella siksi, ettei sitä ole erityisen tiiviisti nivottu ranskalaiseen tieteelliseen keskusteluun strukturalismista ja semiotiikasta. Tiedotustutkimuksen näkökulmasta olisi myös kaivannut sovelletun metodin vertailua muihin vakiintuneempiin ja uudempiin metodeihin sekä tarkempaa analyysia kunkin johtajan ja johdetun organisaation suhteesta. Samoin olisi diskursiivistenkin rakenteiden ottaminen edes pieneltä osin erittelyyn rikastanut tutkimuksen antia.

Huolimatta eräistä arvostelun aiheista Gahmbergin väitöskirjalla on tuntuvat ansionsa. Tekijä käyttää omalla erityistieteenalallaan uutta lähestymistapaa ja tekee tämän johdonmukaisesti ja läpiviedysti. Tutkimuksellaan Gahmberg puhuukin myös kansainväliselle - ainakin anglosaksisia kieliä käyttävälle - tutkijayhteisölle.

Pertti Ahonen

Uusia näkökulmia uutistoimistotutkimukseen

RANTANEN, Terhi. Kansainväliset uutistoimistot ja Venäjä. Lisensiaattityö. Helsingin yliopiston tiedotusopin laitos, 1985.

Kansainväliset uutistoimistot ja Venäjä on yllättävä lisensiaattityön otsikko. Miksi ne on nivottu yhteen tiedotusopillisessa tutkimuksessa?

Terhi Rantanen, tutkimuksen tekijä, vastaa siihen, että tarkoituksena on selvittää kansainvälisen ja kansallisen uutistoimiston kehitystä ja riippuvuussuhteita vertailevasti. Venäjä on siinä esimerkitapauksena, sen uutistoimistot ja niiden suhde muun Euroopan uutisvälitykseen tarkkailtavana.

Edellytyksiä työnsä suorittamiseen Rantanen on hankkinut muun opiskelunsa ohella tutkimalla Neuvostoliiton arkistoissa Venäjän tietotoimistojen historiaa.